

Արա Գարուգյան
*ԵՊՀ քրեական իրավունքի ամբիոնի վարիչ,
իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր*

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ ԿՐԻՍՏԻՆԱԼ
ՎԻԿՏԻՍԻՉԱՑԻԱՅԻ ՎԻՃԱԿԻ ՇՈՒՐՉ
(պաշտոնական վիճակագրության տվյալների հիման վրա)**

Հանցավորության հանրային վտանգավորության գնահատման չափանիշների մեջ, բացի հանցավորության կառուցվածքից ու մակարդակից, էական նշանակություն ունի նաև բնակչության վիկտիմիզացիայի¹ մակարդակը: Այն թույլ է տալիս պատկերացում կազմելու հանցավորության իրական «արժեքի» մասին, գնահատելու բնակչության պաշտպանվածության մակարդակը, պետության կողմից մարդու իրավունքների ու ազատությունների ապահովման իր պարտականությունը կատարելու վիճակը: Բացի այդ՝ բնակչության վիկտիմիզացիայի մակարդակի, դրանում տեղի ունեցող փոփոխությունների, այդ փոփոխություններին նպաստող գործոններին վերլուծությունը հնարավորություն է տալիս խոր պատկերացում կազմելու հանցավորության և հանցագործությունների առանձին տեսակների վիկտիմոլոգիական գործոնների մասին և դրա հիման վրա հանցավորության վիկտիմոլոգիական կանխման արդյունավետ միջոցներ մշակելու:

Բնակչության վիկտիմիզացիայի մակարդակը կարելի է վերլուծել մի քանի ցուցանիշներով՝ հանցագործություններից տուժած անձանց քանակը բացարձակ թվերով, վիկտիմիզացիայի գործակիցներով, հանցագործությունների առանձին տեսակներից տուժածների քանակը և վիկտիմիզացիայի գործակիցները, հանցավոր վարքագծի մոտիվացիայի տարբեր տեսակներով կատարվող հանցագործություններից տուժածներին վերաբերյալ համապատասխան տվյալները²:

¹ Վիկտիմիզացիան հասկացվում է երկու իմաստով՝ 1) որպես հանցագործությունից (հանցավորությունից) տուժելու գործընթաց, 2) որպես բնակչության՝ հանցագործություններից տուժելու մակարդակ, որը ցույց է տալիս հասարակության քրեականացման իրական վիճակը:

² Steu Nēoēf ānēēē Ā. Ē., Āi āēēc ēdēi ēi āēūi ē ēēōēi eçāōēē ā Dī nīnēēfēi ē ōāāāōēē ē i iāi ēy ādāēāi i ēē+i ē āāç i iān i nōē. Āi nōāādnōāāi i āy nēnōāi ā i dī ōēēāēōēē i dāāi i ādōōāi ēē: nī ādāi āi i i ā nī nōi y i ēā ē i ādnī āēōēān dāçāēōēy // Ī āōāēāēū i āēāāāi i nōāāi i ē i āō+i i -i dāēōē+ānēi ē ēi i ōādāi ōēē. Ī .., 2007, էջ 413:

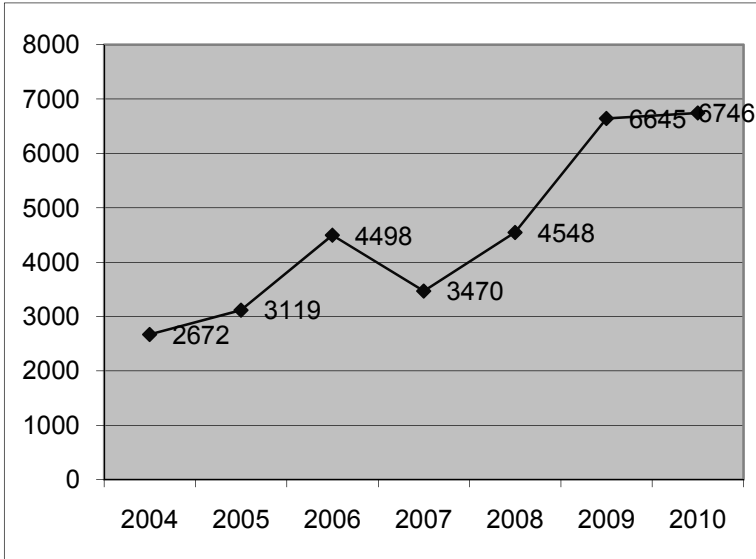
Նշված ցուցանիշների վերլուծությունը կարելի է իրականացնել ինչպես պաշտոնական վիճակագրությամբ արձանագրված տվյալների վերլուծության ու քրեական գործերի ուսումնասիրության, այնպես էլ լատենտային հանցավորության բացահայտմանն ուղղված հետազոտությունների հիման վրա: Սրա հետ կապված՝ անհրաժեշտ է նշել, որ պաշտոնական վիճակագրության տվյալները երբեք չեն արտացոլում իրականությունը, որովհետև հանցավորության զգալի մասը լատենտային է մնում, ուստի լատենտային են մնում նաև տուժողները: Մեր կողմից կատարված հետազոտությունները թույլ են տալիս եզրակացնելու, որ ՀՀ-ում լատենտային է մնում հանցավորության մոտ 70%-ը¹: Ուստի բնակչության վիկտիմիզացիայի մակարդակի վերաբերյալ պաշտոնական վիճակագրության տվյալների վերլուծությամբ կարելի է տալ բնակչության վիկտիմիզացիայի միայն մոտավոր պատկերը: Այնուամենայնիվ, պաշտոնական վիճակագրության տվյալները հանցավորության զարգացման միտումների, երկրում տեղի ունեցող սոցիալ-տնտեսական, քաղաքական, իրավական, գաղափարախոսական, մշակութային գործընթացների հետ համադրելու միջոցով կարելի է որոշակի պատկերացում կազմել վիկտիմիզացիայի միտումների վերաբերյալ:

ՀՀ-ում բնակչության վիկտիմիզացիայի մակարդակի՝ պաշտոնական վիճակագրությամբ ամրագրված տվյալների վերլուծությունը թույլ է տալիս եզրակացնելու, որ այն աճի միտում է դրսևորում: Այսպես, եթե 2004թ. պաշտոնական վիճակագրությամբ գրանցվել է հանցագործություններից տուժած 2672 մարդ, ապա 2005թ.՝ 3119, իսկ 2010թ.՝ 6746 մարդ: Թեև այս տվյալները վերաբերում են միայն այն դեպքերին, երբ պաշտոնական վիճակագրության մեջ տուժողները նշված են, որը կարող է նաև տուժողների մասին ավելի ամբողջական տվյալներ ներկայացնելու արդյունք լինել, այնուամենայնիվ, նկատի ունենալով հանցավորության մակարդակի աճը, կարելի է հավաստել, որ վերջին տարներին հանցագործություններից տուժածների քանակն ավելանում է: Ընդ որում, 2010թ.-ին 2004-ի համեմատությամբ այն աճել է 2,5 անգամ²:

¹ Տե՛ս *Áaáoçÿí Á.Á., Í ðí áeái ú í ðañoóí í í ñòè à Ðañí óáeèeá Áðì áí èÿ á í áðáðí áí úé í áðèí á. Áðáááí, 2007, էջ 14:*

² Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ ՀՀ բնակչության թվաքանակի վերաբերյալ հավաստի տվյալներ չկան, վիկտիմիզացիայի մակարդակը գործակիցներով չենք հաշվել: Միևնույն ժամանակ պետք է նկատի ունենալ, որ վերջին տարիներին խոսվում է միգրացիայի բացասական ցուցանիշի մասին, ուստի կարելի է ենթադրել, որ վիկտիմիզացիայի մակարդակն իրականում ավելի բարձր է:

ՀՀ-ում կրիմինալ վիկտիմիզացիայի մակարդակը բացարձակ քվերով

Պետք է նշել մի կարևոր օրինաչափության մասին. **քնակչության վիտիմիզացիայի մակարդակի աճի տեմպերը գերազանցում են հանցավորության աճի տեմպերը**: Եթե 2010թ.-ին 2004թ. համեմատ վիկտիմիզացիայի մակարդակն աճել է 2,5 անգամ, ապա հանցավորության մակարդակն այդ նույն տարիներին աճել է 1,5 անգամ: Այս հանգամանքը կարելի է գնահատել որպես հանցավորության հանրային վտանգավորության աստիճանի որոշակի բարձրացման միտում: Սա նշանակում է, որ յուրաքանչյուր հանցագործությունից ամեն տարի ավելի շատ մարդ է տուժում: Նման իրադրությունը պայմանավորված է հանցավորության կառուցվածքում տեղի ունեցող փոփոխություններով: Քննարկվող ժամանակահատվածում հանցավորության կառուցվածքում ավելացել է մարդու (անձի) դեմ ուղղված հանցագործությունների տեսակարար կշիռը: Այսպես՝ 2010թ. այս հանցագործությունները 2004թ. համեմատ ավելացել են 51,2%-ով: Արձանագրվում է նաև հասարակական կարգի և սեփականության դեմ ուղղված հանցագործությունների առանձին տեսակների

աճի միտում: Մասնավորապես, հասարակական անվտանգության, հասարակական կարգի և բնակչության առողջության դեմ ուղղված հանցագործություններն ավելացել են 52,2%-ով, գողությունները՝ մոտ 30%-ով, կողոպուտները՝ 47%-ով, խարդախությունները՝ 30%-ով: Մինչդեռ միևնույն ժամանակահատվածում նվազել են պետական իշխանության, ծառայության և կառավարման կարգի դեմ ուղղված որոշ հանցագործություններ: Այսպես՝ պաշտոնական վիճակագրության համաձայն՝ 2008թ.-ին 2009թ. համեմատ 11,1%-ով նվազել են կաշառակերության դեպքերը, 21,5%-ով՝ պաշտոնեական լիազորությունները չարաշահելու դեպքերը: Բացի այդ, վերջին տարիներին նկատվում է հափշտակության այնպիսի տեսակի նվազման միտում, ինչպիսին է յուրացումը կամ վատնումը (2010թ.-ին 2009թ. համեմատ այս հանցատեսակը նվազել է 23,7%-ով): Այսպիսով՝ մեր հետազոտությանը նույնպես ապացուցվում է այլ հետազոտողների կողմից բացահայտված այն օրինաչափությունը, որ հանցագործություններից գոհերի թիվն ավելի շատ է այնտեղ, որտեղ աճում է այնպիսի հանցագործությունների մակարդակը, որոնցում առկա է անմիջական շփումը հանցավորի և գոհի միջև¹:

Տուժողների քանակի ավելացումը կարող է պայմանավորված լինել նաև նրանով, որ առանձին հանցատեսակների դեպքում կոնկրետ մեկ անձի կողմից իրականացված հանցավոր գործունեության գոհ են դառնում մեծ թվով մարդիկ, մինչդեռ հանցավոր գործունեության տվյալ տեսակի օրենսդրական կարգավորման առանձնահատկությունների պատճառով պաշտոնական վիճակագրության մեջ այն արտացոլվում է որպես մեկ հանցագործություն: Մասնավորապես, երկու կամ ավելի խարդախություն կատարած անձի արարքը քննարկվող ժամանակահատվածում որակվում էր որպես կրկին անգամ խարդախություն, որը վիճակագրության մեջ նշվում էր որպես մեկ հանցանք, այնինչ հանցավոր գործունեության գոհ են դառնում մեկից ավելի, նույնիսկ մի քանի տասնյակ անձինք: Այնհայտ է, որ խարդախության մակարդակի աճի հետ մեկտեղ գոհերի թիվն ավելանում է, ընդ որում, հանցագործության դեպքերի նույնիսկ չնչին աճը կարող է հանգեցնել գոհերի թվի մի քանի անգամ ավելի աճի: Նշվածն ապացուցվում է նաև պաշտոնական վիճակագրության

¹ Տե՛ս Էժժե Օ., Ծագածեժա իժանձօ՛ւ ի ընձ, ընձեժե՛ ը ի չեժեժ ի ձնաճաճեժ. / Դ է՛. Օճ ը՛ ձնաճաճ ի ձնաճաճ ը ի ձնաճաճ ի ընձ. Ծագածեժա Դ ըճաճաճե՛ ը Դ ընձ ը ը ը Դ ձնաճաճաճ. Դ ընձ, էջ 14:

տվյալներով: Այսպես՝ քննարկվող ժամանակահատվածում խարդախության զոհ դարձած անձանց քանակը 1,3-ից 2 անգամ գերազանցել է գրանցված դեպքերի քանակը: Գրեթե նույն պատկերն է նաև մյուս հանցագործությունների դեպքում:

Վիկտիմիզացիայի առանձնահատկությունների հետ կապված կարևոր գործոն են հանցագործություններից տուժածների սոցիալ-ժողովրդագրական հատկանիշները: Դրանց բացահայտումը թույլ կտա հանցավորության և դրա առանձին տեսակների վիկտիմոլոգիական կանխմանն ուղղված միջոցառումներն իրականացնել հասցեագրված ու քարձրացնել դրանց արդյունավետությունը:

Նշված հատկանիշների վերլուծությունը իրականացվել է հանցավորության միջուկը կազմող որոշ հանցագործությունների (սպանություն, առողջությանը վնաս պատճառելը, խուլիզանություն, սեռական հանցագործություններ, ավազակություն, շորթում, կողոպուտ, գողություն, խարդախություն) վիճակագրական տվյալների հիման վրա: Պաշտոնական վիճակագրության համաձայն՝ հանցագործություններից ավելի հաճախ տուժում են տղամարդիկ, որոնց տեսակարար կշիռը տուժողների ընդհանուր զանգվածի մեջ կազմում է 53-54%: Միևնույն ժամանակ հանցագործությունների առանձին տեսակներից տուժողների զանգվածում այս հարաբերակցությունը փոխվում է: Մասնավորապես՝ պաշտոնական վիճակագրության համաձայն՝ կանայք ավելի հաճախ տուժում են այնպիսի հանցագործություններից, ինչպիսիք են կողոպուտը, սեռական հանցագործությունները, որոշ տարիներին՝ դիտավորությամբ առողջությանը թեթև վնաս պատճառելը: Այսպես, կողոպուտներից կանայք տղամարդկանց համեմատ երկուսից երեք անգամ ավելի հաճախ են տուժում սեռական հանցագործություններից՝ հինգից տասնհինգ անգամ, առողջությանը թեթև վնաս պատճառելուց՝ մոտ մեկ և կես անգամ: Նման իրավիճակը պայմանավորված է ինչպես կանանց սոցիալական ակտիվության, այնպես էլ հանցագործության այս կամ այն տեսակի առանձնահատկություններով: Ակնհայտ է, օրինակ, որ կողոպուտներից կանանց ավելի հաճախ տուժելը պայմանավորված է նրանով, որ կանանց մոտ ավելի հաճախ են լինում բացահայտ կրվող թանկարժեք զարդեր, պայուսակ, որոնց հնարավոր է պոկումով տիրանալ: Բացի այդ, կանայք իրենց ֆիզիկական հնարավորություններով պակաս ունակ են դիմագրավելու այս հանցագործությանը և նման դեպքերում հնարավոր դիմադրության պակաս հավանական լինելը հանցավոր վարքագծի մոտիվացիայի էա-

կան տարրերից է: Ինչ վերաբերում է առողջությանը թեթև վնաս պատճառելու դեպքերին, ապա այստեղ, մեր կարծիքով, էական նշանակություն ունի այն, որ վերջին տարիներին ֆեմինիստական շարժումների ակտիվացման պատճառով կանայք ավելի հաճախ են ընտանեկան բռնության մասին հայտնում իրավապահ մարմիններին: Պետք է նշել սակայն, որ պաշտոնական վիճակագրության այս տվյալները չեն կարող լիովին հավաստի համարվել: Բանն այն է, որ շատ դեպքերում կանանց վիկտիմիզացիան լատենտային է մնում, որովհետև կանայք ավելի քիչ են հակված դիմելու իրավապահ մարմիններին: Այս օրինաչափությունը բացահայտվել է որոշ հետազոտողների կողմից¹:

Ինչպես արդեն նշեցինք, վիկտիմիզացիայի մակարդակը կախված է նաև սոցիալական ակտիվությունից: Նկատի ունենալով այն, որ վերջին տարիներին կանանց սոցիալական ակտիվությունն ավելանում է, կարելի է ենթադրել, որ ապագայում նրանց տեսակարար կշիռը հանցավորությունից տուժածների մեջ աճելու է:

Հասարակության բարոյահոգեբանական մթնոլորտի չափանիշներից է երեխաների, հաշմանդամների, ծերերի նկատմամբ վերաբերմունքը: Հանցագործություններից տուժածների պաշտոնական վիճակագրության տվյալները այս առումով մտահոգիչ են: Այսպես, 2010թ.-ին 2004թ. համեմատ հանցագործություններից անչափահասների տուժելու դեպքերը աճել են մեկ և կես անգամ, ընդ որում, հանցագործություններից մահացած անչափահաս տուժողների քանակը նույն ժամանակահատվածում ավելացել է 65%-ով: Պաշտոնական վիճակագրության համաձայն՝ վերջին տարիներին աճել է նաև անչափահասների նկատմամբ կատարվող սեռական հանցագործությունների քանակը: Սա, մեր կարծիքով, ավելի շատ դպրոցների և այլ մանկական հաստատությունների նկատմամբ հասարակական վերահսկողության ուժեղացման և դրա հիման վրա նշված հանցագործությունների բացահայտման մակարդակի աճի արդյունք է: Չի բացառվում սակայն, որ հասարակությունում տեղի ունեցող բացասական բարոյահոգեբանական երևույթների պատճառով այս հանցագործությունների քանակն իրոք ավելացել է: Դրան կարող են նպաստել և սեռական դաստիարակության ոլորտում տեղ գտած թերությունները և ՉԼՄ-ների բացասական ազդեցությունը և անձի միկրոմիջավայրում տեղի ունեցող երևույթները:

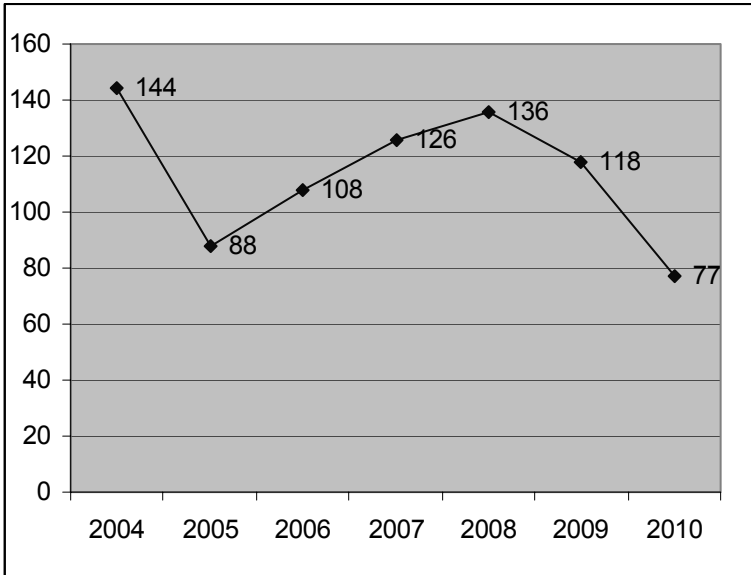
¹ Տես *Άεθρία* 2006: *Ε.Α., Έδειξί* 2010: *ἀεθροει* 2006: *ἡ ὀδοαῖ* 2006: *ἡ ἄδαι* 2010: *ἡ ἰάνα* 2006: *ἡ ἰ.*, 2010, էջ 86:

Ինչ վերաբերում է հաշմանդամներին ու թոշակառուներին, ապա վերջին տարիներին նկատվում է տուժողների զանգվածում նրանց տեսակարար կշռի նվազում: Պետք է նշել, որ տուժողների զանգվածում նկատվում է նաև գործազուրկների տեսակարար կշռի նվազում: Սա կարող է պայմանավորված լինել վերջին տարիներին մասնավորապես թոշակառուների քանակի նվազմամբ, գործազուրկների մի զգալի մասի արտագաղթով, ինչպես նաև հանցագործություններից տուժողների վերաբերյալ պաշտոնական վիճակագրության ոչ լրիվությամբ: Բանն այն է, որ պաշտոնական վիճակագրության մեջ մեծ մասամբ հանցագործություններից տուժողների վերաբերյալ տվյալները բացակայում են: Նման վիճակը ոչնչով չի նպաստում հանցավորության իրական պատկերը, դրա հանրային վտանգավորությունը բացահայտելուն և վերջին հաշվով հանցավորության կանխման արդյունավետ միջոցառումների մշակմանը: Կարծում ենք՝ ճիշտ կլիներ վարչարարական մեթոդներով հարկադրել իրավակիրառողներին՝ հանցագործություններից տուժողների վերաբերյալ հնարավոր տեղեկատվությունը ամբողջականորեն համապատասխան վիճակագրական քարտերում արտացոլելու: Ինչևէ, եթե նույնիսկ պաշտոնական վիճակագրության տվյալները արտացոլում են իրականությունը, այնուամենայնիվ պետք է նկատի ունենալ, որ թոշակառուներն ու ծերերը առավել խոցելի խումբ են թեկուզ այն պատճառով, որ իրենց ֆիզիկական, առողջական վիճակի, հաճախ սոցիալական մեկուսացման պատճառներով ավելի հեշտ կարող են դառնալ հանցագործության գոհ և ավելի մեծ վնաս կրել, ուստի այս սոցիալական շերտին պետք է հատուկ ուշադրություն դարձնել:

Վերջին տարիներին հանցագործություններից տուժածների մեջ ավելանում է օտարերկրացիների քանակը: Այսպես, եթե 2004թ. գրանցվել է հանցագործության 57 դեպք, որից տուժել են օտարերկրացիները, ապա 2010թ. արդեն 136 դեպք: Ակնհայտ է, որ միջպետական կապերի ընդլայնման, գլոբալացման պայմաններում կարելի է սպասել օտարերկրացիների դեմ կատարվող հանցագործությունների աճ: Այս միտումները, մեր կարծիքով, պետք է վիկտիմոլոգիական կանխման միջոցառումների իրականացման նոր ուղղության մշակման հիմք հանդիսանան:

Անդրադառնանք հանցագործությունների առանձին տեսակներից վիկտիմիզացիայի միտումներին: Պաշտոնական վիճակագրությունը ցույց է տալիս, որ վերջին տարիների նկատվում է սպանություններից տուժողների քանակի նվազում:

Սպանությունից և սպանության փորձերից տուժողների քանակը ըստ տարիների

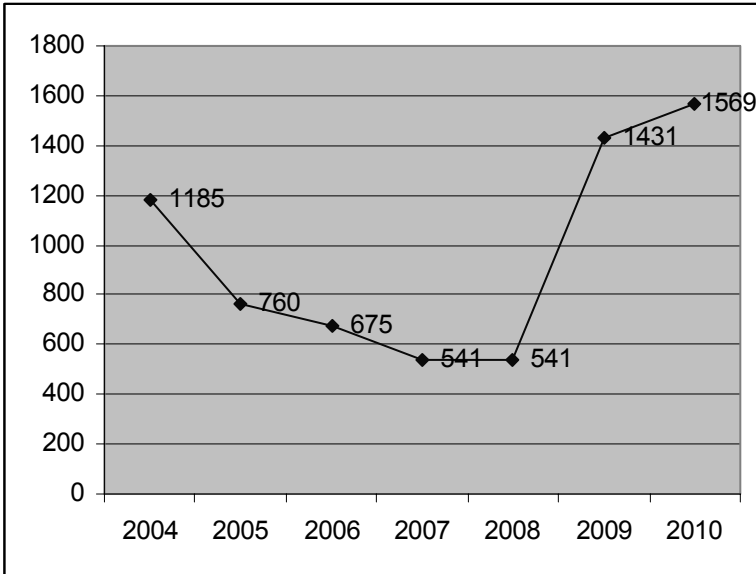

Ինչպես երևում է գրաֆիկական պատկերից, 2010թ. սպանություններից և դրա փորձերից տուժածների քանակը 2004թ. համեմատ ուղիղ երկու անգամ պակաս է: Սրա հետ կապված անչափ կարևոր է բացահայտել ընդհանրապես բռնի-ագրեսիվ մտտիվացիայով կատարվող հանցագործություններից վիկտիմիզացիայի միտումները: Դրա համար բացի սպանությունից ընտրել ենք բռնի-ագրեսիվ մտտիվացիայով կատարվող առավել տարածված հանցագործությունները՝ դիտավորությամբ առողջությանը ծանր, միջին ծանրության և թեթև վնաս պատճառելը, բռնաբարությունը, սեքսուալ բնույթի բռնի գործողությունները, խուլիզանությունը:

Ինչ վերաբերում է սեռական հանցագործություններին, սպա դրանցից տուժածների քանակը չնչին է, ընդ որում, համեմատաբար կայուն ցուցանիշներ են արձանագրվում՝ 22-33 տուժող: Իհարկե, պետք է հաշվի առնել մաս այս հանցագործությունների լատենտայնությունը:

Ի տարբերություն սեռական հանցագործությունների՝ առողջությանը վնաս պատճառելուց վիկտիմիզացիան աճի միտում է դրսևորում, ինչը երևում է գրաֆիկական պատկերում:

Առողջությանը վնաս պատճառելու դեպքերից տուժածների քանակը

Պետք է նշել սակայն, որ այս աճի միտումը տեղի է ունեցել միայն առողջությանը թեթև վնաս պատճառելու դեպքերի աճի հաշվին: Կարելի է ենթադրել, որ կամ իրականում առողջությանը ծանր և միջին ծանրության վնաս պատճառելու դեպքերը նվազել են, կամ էլ խնդիրը հանցագործությունների գրանցման մեջ է: Սպանությունների նվազման համապատկերում առողջությանը ծանր և միջին ծանրության վնաս պատճառելու դեպքերի նվազումը իրական է թվում: Միևնույն ժամանակ հիմքեր կան ենթադրելու, որ պաշտոնական վիճակագրությունը ամբողջությամբ օբյեկտիվ պատկերը չի տալիս: Մասնավորապես, սպանությունների լատենտայնության ցուցանիշներից է անհայտ կորածների քանակը: Պետք է նշել, որ 2008 և 2009թթ. դրանց քանակը որոշակիորեն ավելացել է, իսկ 2010թ.՝ պակասել: Սակայն խնդիրն այն է, որ հայտնաբերված անհայտ կորածների թիվը ամեն տարի կազմում է անհայտ կորածների գրեթե կե-

սը¹: Այսինքն՝ անհայտ կորածների մոտ 50%-ի ճակատագիրը անհայտ է մնում: Ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ անհայտ կորածների մեջ որոշակի տոկոս են կազմում սպանության զոհերը: Այսպես, 1999թ. անհետ կորելու կապակցությամբ հարուցված քրեական գործերից երկուսում բացահայտվել է, որ անհայտ կորածը սպանության զոհ է դարձել, իսկ մնացած դեպքերում լրիվ և բազմակողմանի քննության բացակայության պատճառով մարդկանց կորչելու հանգամանքները չեն բացահայտվել²: Ինչ վերաբերում է առողջությանը ծանր վնաս պատճառելուն, ապա դրա լատենտայնության մակարդակի բարձրացման մասին անուղղակիորեն կարող է վկայել հանցագործություններից, դժբախտ պատահարներից թունավորումներից և վնասվածքներից մահացածների վերաբերյալ պաշտոնական վիճակագրությունը: Այսպես, 2004թ. համեմատ 2010թ. հանցագործություններից մահացածների թիվն աճել է 7,1%-ով, իսկ դժբախտ պատահարներից, թունավորումներից և վնասվածքներից մահացածների թիվը՝ 20,5%-ով: Այնինչ նույն ժամանակահատվածում առողջությանը ծանր վնաս պատճառելու դեպքերը նվազել են 20%-ով: Իհարկե չի կարելի անվերապահորեն պնդել, որ այս միտումները վկայում են դիտավորությամբ առողջությանը ծանր վնաս պատճառելու դեպքերի լատենտայնության մակարդակի բարձրացման մասին: Բայց նման վարկածը գոյության իրավունք ունի, մանավանդ եթե հաշվի առնենք այն, որ վերջին տարիներին՝ ըստ պաշտոնական վիճակագրության, նկատվում է նաև մահացու ելքով ճանապարհատրանսպորտային պատահարների քանակի նվազում, ինչը թույլ է տալիս ենթադրելու, որ դժբախտ պատահարներից, թունավորումներից և վնասվածքներից մահացածների՝ պաշտոնական վիճակագրությամբ արձանագրվող աճը անուղղակիորեն վկայում է առողջությանը ծանր վնաս պատճառելու լատենտայնության մակարդակի բարձրացման մասին: Նշված հանցատեսակի մակարդակի նվազումը և լատենտայնության մակարդակի բարձրացումը կարող է պայմանավորված լինել նաև արարքների որակման մեջ տեղ գտած սխալներով, երբ դիտավորությամբ առողջությանը ծանր վնասի պատճառումը որակվում է որպես անզգուշությամբ ծանր վնասի

¹ ՀՀ ոստիկանության ինֆորմացիոն-տեղեկատվական նյութեր, Երևան, 2010:

² ՀՀ գլխավոր դատախազության 1999թ. մայիսի 26-ի թիվ 4 նիստի արձանագրությունից:

պատճառում: Բացի այդ, վերջին տարիներին ՀՀ-ում նկատվում է ինքնասպանությունների աննախադեպ աճ: Սա նշանակում է, որ բռնության և ագրեսիայի մակարդակը հանրապետությունում իրականում չի նվազել: Անուղղակիորեն դրա ապացույց են հանդիսանում նաև խուլիգանության ու ավազակային հարձակումների ցուցանիշները: Վերջինս, չնայած դասվում է բռնի-շահադիտական մոտիվացիայով հանցագործությունների թվին, այնուամենայնիվ նաև բռնի-ագրեսիվ մոտիվացիայի յուրահատուկ դրսևորում է:

Ինչ վերաբերում է խուլիգանությանը, ապա դրա շարժընթացը, ըստ պաշտոնական վիճակագրության, սղոցած է. որոշակի տարիների աճին հաջորդում է նվազում, ապա՝ նորից աճ: Այսպես, 2007թ.-ին խուլիգանությունից տուժածների քանակը 2006թ. համեմատ նվազել է 83-ով, 2008թ.-ին 2007թ. համեմատ աճել է 24-ով, 2009թ.-ին 2008թ. համեմատ նվազել է 21-ով, իսկ 2010թ.-ին 2009թ. համեմատ աճել է 38-ով: Գրեթե նույն պատկերն է ավազակային հարձակումների դեպքում: Ընդ որում, 2008 և 2009թթ. արձանագրվել է դրանց մոտ երկու անգամ աճ՝ 2007թ. համեմատ, իսկ 2010թ. արձանագրվել է որոշակի նվազում:

Հաշվի առնելով հանրապետությունում տեղի ունեցող որոշ բացասական սոցիալ-հոգեբանական գործոններ, մասնավորապես, տնտեսական ճգնաժամը, ապագա ընտրությունների հետ կապված որոշակի քաղաքական գործընթացները, կարելի է կանխատեսել, որ բռնի-ագրեսիվ մոտիվացիայով կատարվող հանցագործությունների և դրանցից վիկտիմիզացիայի շարժընթացը ապագայում էլ անբարենպաստ կլինի՝ որոշակի տարիներին նվազման միտումներով:

Բռնությամբ զուգորդված հանցագործություններից տուժողների պաշտոնական վիճակագրության մեջ արտացոլված որոշ առանձնահատկությունների վերլուծությունը թույլ տվեց բացահայտելու հետևյալ օրինաչափությունները: Ինչպես և սպասվում էր հատկապես ավազակություններից և խուլիգանություններից ավելի հաճախ տուժում են տղամարդիկ: Առանձին տարիների բացառությունները չհաշված նույն պատկերն է նաև սպանություններից, առողջությանը վնաս պատճառելուց և շորթումից տուժածների կապակցությամբ: Առողջությանը վնաս պատճառելուց տուժածների մեջ քիչ չեն նաև գործազուրկներն ու թոշակառուները: Սա կարելի է բացատրել նշված անձանց սոցիալական վիճակով, դրանից բխող միջանձնային և ներընտանեկան հարաբերությունների լարվածությամբ:

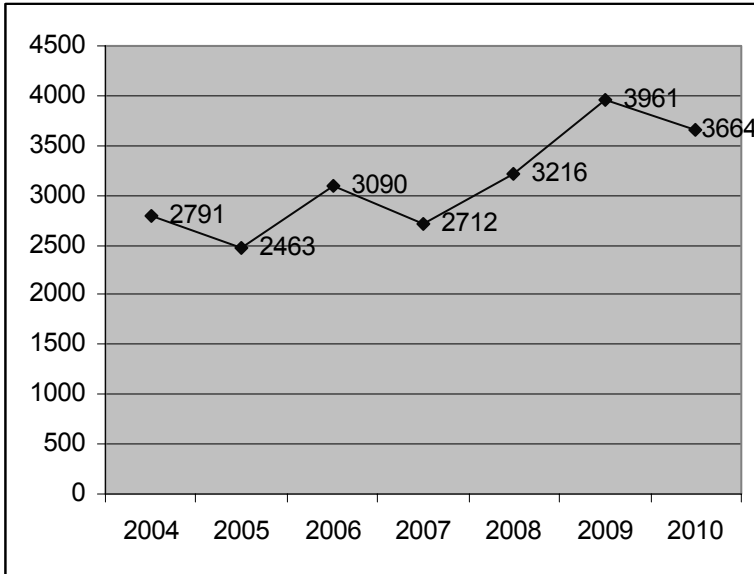
Հանցավորության կառուցվածքում ամենամեծ տեսակարար կշիռը բնութագրական է շահադիտական մոտիվացիայով կատարվող հանցագործություններին: Աշխարհի գրեթե բոլոր երկրներում, այդ թվում՝ Հայաստանի Հանրապետությունում, նշված մոտիվացիայով կատարվող հանցագործությունները կազմում են 70-90%: Ու թեև բռնությամբ չզուգորդված շահադիտական հանցավորությունը, եթե կարելի է այդպես ասել, ավելի մարդասիրական բնույթ ունի, այնուամենայնիվ դրա պատճառած նյութական և բարոյական վնասը բավականաչափ զգալի է: Շահադիտական հանցավորությունը (հատկապես կոռուպցիոն հանցավորությունը) կարող է կազմալուծել պետական մարմինների գործունեությունը, նպաստել կազմակերպված հանցավորության ու ստվերային տնտեսության ձևավորմանը, արգելակել տնտեսության զարգացումը, հանգեցնել բնակչության կենսամակարդակի նվազմանը, բարոյահոգեբանական մթնոլորտի ձևախեղմանը և վերջին հաշվով սպառնալ ազգային անվտանգությանը: Ուստի այս հանցագործություններից վիկտիմիզացիայի առանձնահատկությունների բացահայտումը անչափ կարևոր է:

Շահադիտական մոտիվացիայով կատարվող հանցագործություններից վիկտիմիզացիայի միտումները բացահայտելու համար վերլուծության ենք ենթարկել առավել տարածված հետևյալ հանցագործությունները՝ գողություն, կողոպուտ, խարդախություն:

Քանի որ պաշտոնական վիճակագրության մեջ շատ են այն դեպքերը, երբ նշված հանցագործություններից տուժածների մասին չի նշվում, այս հանցագործություններից վիկտիմիզացիայի միտումների վերլուծությունն իրականացրել ենք պաշտոնական վիճակագրության մեջ արտացոլված հանցագործությունների շարժընթացի հիման վրա: Ընդ որում, հաշվի առնելով այն, որ հանրապետության բնակչության թվաքանակի վերաբերյալ պաշտոնական վիճակագրության տվյալները չեն արտացոլում իրականությունը, իսկ վերջին տարիներին խոսվում է բացասական միգրացիայի մասին, քննարկվող հանցագործությունների շարժընթացի վերլուծությունն իրականացրել ենք բացարձակ թվերի հիման վրա (բացասական միգրացիայի պայմաններում ենթադրվում է, որ բացարձակ թվերով աճը ցույց է տալիս իրական պատկերը):

Քննարկվող ժամանակահատվածում գողությունների շարժընթացն ունի հետևյալ պատկերը.

Գողությունների շարժընթացը բացարձակ քվերով

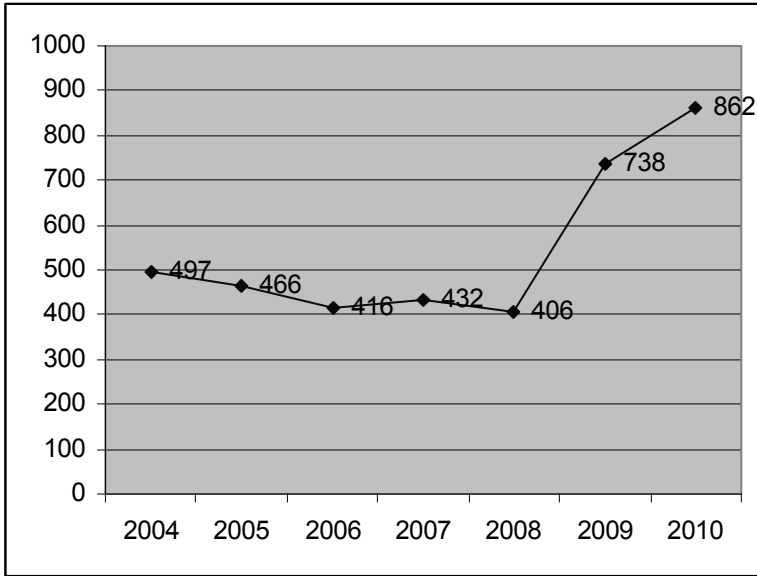

Ակնհայտ է քննարկվող ժամանակահատվածում գողությունների աճի միտումը: Բնականաբար աճում է նաև վիկտիմիզացիայի մակարդակը: Ընդ որում, վերջին տարում գրանցված չնչին նվազումը էական չի կարող համարվել և չի կարող ազդել գողությունների և ընդհանրապես շահադիտական մտիվացիայով կատարվող հանցագործությունների շարժընթացի ընդհանուր գնահատականի վրա, որովհետև 2010թ. գողությունների չնչին նվազումն ուղեկցվում է խարդախությունների աճով ինչը երևում է գրաֆիկական պատկերում:

Նույն վիճակն է արձանագրվում Ռ-Գ-ում¹: Սա պայմանավորված է մի շարք հանգամանքներով՝ առևտրային կազմակերպությունների թվի, տնտեսվարող սուբյեկտների միջև մրցակցության աճ, ֆինանսատնտեսական գործարքների քանակի ավելացում, սնանկության հավանականության մեծացում, տնտեսական ճգնաժամ, և այլն: Հաշվի առնելով նշված երևույթների խորացման հավանականությունը՝ կարելի է ենթադրել, որ ապագայում ևս պետք է սպասել խարդախությունների աճ:

¹ Տե՛ս Նժծճի անճճճ Ա. Է., Նշված աշխ., էջ 417-418:

Խարդախությունների շարժընթացը բացարձակ քվերով

Եթե ասվածին ավելացնենք նաև այն, որ վերջին տարիներին պաշտոնական վիճակագրությունն արձանագրում է կոռուպցիոն հանցագործությունների աճ¹, ապա պարզ կդառնա, որ հանրապետությունում տեղի է ունենում շահադիտական մոտիվացիայով կատարվող հանցագործություններից վիկտիմիզացիայի մակարդակի բարձրացում:

Հետաքրքրություն են ներկայացնում քննարկվող հանցագործություններից տուժողների առանձնահատկությունները: Պաշտոնական վիճակագրության համաձայն՝ թե՛ գողություններից և թե՛ խարդախություններից տուժածների մեջ ավելի հաճախ են հանդիպում գործազուրկներն ու թոշակառուները: Ընդ որում, գործազուրկների տեսակարար կշիռն ավելի մեծ է խարդախությունների պարագայում: Սա կարելի է բացատրել գործազուրկի հոգեբանական վիճակով, ով հաճախ, անելանելիության զգացում ասպրելով, փորձում է ամեն ինչ անել վիճակից դուրս գալու համար և գնում է տարբեր գործարքների, ինչից օգտվում են խարդախները:

¹ Տե՛ս ՀՀ սոցիալ-տնտեսական վիճակը 2009 և 2010թթ. հունվար-դեկտեմբերին: www.armstat.am.

Ինչպես և սպասվում էր, շահադիտական հանցագործություններից տուժածների մեջ վերջին տարիներին ավելանում է օտարերկրացիների քանակը: Վերջիններս ավելի հաճախ տուժում են գողություններից և խարդախություններից:

Վերը նշվածը թույլ է տալիս եզրակացնելու, որ Հայաստանի Հանրապետությունում կրիմինալ վիկտիմիզացիայի մակարդակը կայուն աճի միտում է դրսևորում: Դրան նպաստում են ոչ միայն հանցավորության աճը խթանող այնպիսի ավանդական գործոններ, ինչպիսիք են սոցիալ-տնտեսական բևեռացումը, գործազրկությունը, աղքատությունը, բարոյահոգեբանական մթնոլորտի ձևախեղումը, մշակութային և իրավական գործոնները, այլև հանցավորության և դրա առանձին տեսակների կանխարգելման ոլորտում տեղ գտած առանձին բացթողումները, որոնց մեջ էական դեր է կատարում նաև վիկտիմոլոգիական կանխումը: Պետք է նշել, որ հանրապետությունում դեռևս բավարար չափով ուշադրություն չի դարձվում այս խնդրին. բնակչության վիկտիմոլոգիական գիտելիքների մակարդակը ցածր է, իսկ հանցավորության կանխման խնդիրն իրականացնող պետական մարմիններն էլ, թեև այս ուղղությամբ արդեն որոշ քայլեր ձեռնարկում են, սակայն դա դեռևս չունի համակարգված բնույթ: Բացի այդ, սակավ են հանցավորության վիկտիմոլոգիական խնդիրների բացահայտմանն ուղղված գիտական հետազոտությունները (վերջին տարիներին միայն մեկ ընդգրկում հետազոտություն է իրականացվել)¹, որոնք կարող էին նպաստել վիկտիմոլոգիական կանխման արդյունավետությանը:

Կարծում ենք, որ անհրաժեշտ է հատուկ ուշադրություն դարձնել հանցավորության ու դրա առանձին տեսակների վիկտիմոլոգիական կանխմանը, որն իրենից պետք է ներկայացնի պետական ու հասարակական միջոցառումների համակարգ՝ ուղղված բնակչության ու առանձին անձանց հանցագործության գոհ դառնալու ռիսկի նվազեցմանը: Իսկ դրա համար անհրաժեշտ է հանրապետությունում հանցավորության վիկտիմոլոգիական խնդիրների բացահայտմանն ուղղված գիտական խոր հետազոտությունների իրականացում, դրանց հիման վրա հանցագործությունների վիկտիմոլոգիական կանխմանը և բնակչության վիկտիմոլոգիական գիտելիքների մակարդակի բարձրացմանն ուղղված միջոցառումների մշակում ու իրականացում:

¹ Տե՛ս Ա.Ռ. Մարգարյան, «Հանցավորության նկատմամբ վախը և վիկտիմիզացիան Հայաստանի Հանրապետությունում», Բանբեր Երևանի Համալսարանի, Իրավագիտություն, թիվ 135.3, 2011, էջ 19-41:

Ara Gabuzyan
Head of the Chair of Criminal Law, YSU
Doctor of Legal Sciences, Professor

CRIMINAL VICTIMIZATION OF THE POPULATION IN THE REPUBLIC OF ARMENIA (BASED ON THE OFFICIAL STATISTICS)

According to official crime statistics, over a period of 2004 – 2010 the level of criminal victimization in the Republic of Armenia has increased in 2,5 times while the level of criminality only in 1,5 times. It is obvious that in comparison to the criminality level, the level of victimization has shown more intensive growth. The main reason of such a situation is the criminality structure change: the main shift was towards the increase of the portion of such crimes as assault, rape, robbery, theft, burglary, fraud . It is well known that these are the crimes which usually cause harm to two or more victims.

During the period of 2004-2010 females, juveniles, elderly and handicapped people, foreigners experienced victimization more frequently than the other groups of population.

Thus, a steady increase of the victimization trend is observed in the Republic of Armenia.

The author states that there is neither national program on victimological prevention of crimes nor sufficient research in this area. The level of populations` victimological knowledge is very low.

The author suggests to pay special attention to victimological prevention of crimes, especially by means of conducting research in this field and taking measures to rise the level of RA populations` victimological knowledge.